

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КАРТОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Яковлева Валентина Анатоліївна,
доцент, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри екології та географії
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

Терешко Ольга Петрівна,
студентка Житомирського державного
університету імені Івана Франка

Сучасний учитель завжди думає як краще і ефективніше донести учням зміст предмету, провести контроль знань. Особливістю предмету географії є поєднання тексту з картою, схемами, малюнками, профілями. Без карт не можна вивчати географію. Використання географічних карт у школі має вирішувати щонайменше два головних взаємозалежних завдання, а саме: сприяти вивченню фізичної і економічної географії та формувати в учнів картографічні уміння і навички. Уміння працювати з географічною картою приходить з опануванням прийомів та способів роботи з нею, які є складовими картографічного методу дослідження. Формування знань щодо розуміння географічної карти повинно бути спрямоване на засвоєння головних властивостей карти: просторово-часову подібність, змістовну відповідність, абстрактність, вибірковість, однозначність, синтетичність тощо.[1]

Згідно з програмою шкільного курсу географії, перший досвід практичної роботи з географічними картами, на основі сформованих картографічних понять, учні набувають у шостому класі, вивчаючи розділ «Земля на плані і карті». Тоді вперше формуються такі поняття, як масштаб, географічні та прямокутні координати, умовні знаки, кути напрямку та ін. Вивчаючи топографічну карту, учні вчаться орієнтуватися на місцевості, рухатися за азимутом, користуватися планом місцевості, визначати географічні і прямокутні координати, вимірювати відстані. Але для того щоб сформувати зазначені навички, на наш погляд, треба більше застосовувати нетрадиційні підходи до вивчення топографічної карти, враховуючи вік дітей.

Для кращого засвоєння і закріплення матеріалу цієї теми учням слід запропонувати низку цікавих завдань та ігор, наприклад, топографічну гру. Для орієнтування на місцевості ми користуємося компасом, магнітна стрілка якого вказує напрямок на північ. Тим часом слово «орієнтування» походить від латинського слова «схід». Чому слово «схід», а не «північ» лягло в основу «орієнтування» та багато інших цікавих запитань. Окрім практичних завдань на уроці доцільно проводити практичні роботи на місцевості. Тематика цих робіт

може бути різною. Це, наприклад: робота з компасом та топографічною картою, щоб визначити азимути та румби на місцевості і за картою; орієнтування на місцевості по компасу та за місцевими ознаками; проведення окомірної зйомки та складання плану місцевості. Робота з дрібномасштабними картами в старших класах потребує значної уваги та формує в учнів уміння характеризувати об'єкти по карті, складати комплексні і порівняльні характеристики, відрізняти карти одну від іншої; встановлювати по карті залежність особливостей одних компонентів природи від інших, будувати профілі, проводити вимірювання по карті; аналізувати і читати соціально-економічні карти, встановлювати залежність розміщення господарства від природних умов за комплексною тематичною картою, давати за картами економіко-географічну характеристику об'єктів, складати картосхеми, картограми, картодіаграми. Зазначимо, що географічна карта дає поштовх для розвитку самостійності, пошукового інтересу, творчого ставлення до предмета дослідження. Велику роль відіграють географічні карти у самостійній роботі учнів, особливо якщо враховувати їхню функцію оперативності та комунікативності при розрахунках найпростіших показників кореляції між явищами на картах різної тематики. По карті можна вирішувати різноманітні завдання, в тому числі пов'язані з перспективою освоєння природних ресурсів, з транспортним і промисловим будівництвом та ін. По карті можна проводити різноманітні обчислення, наприклад, площі територій, довжини річок, доріг тощо. Для карт, які використовуються у шкільній програмі, існує цільова настанова, яка полягає в тому, щоб у навчанні географії служити головним засобом для послідовного пізнання основних закономірностей розміщення і зв'язків явищ природного середовища і господарської діяльності суспільства.

Програма шкільного курсу географії, передбачаючи проведення практичних робіт, пов'язаних з використанням географічних карт, є важливою основою активізації навчальної діяльності учнів, сприяє розвитку логічного мислення. При цьому практичні завдання можна розробляти, працюючи з однією тематичною картою, завдяки порівнянню показників двох-трьох тематичних карт, а також самостійно побудувати тематичну карту на підставі фактичного матеріалу, статистичних даних тощо. Використання карт в школі повинне вирішувати дві головні і тісно взаємозв'язані задачі: по-перше, сприяти вивченню фізичної і економічної географії і історії, а по-друге, формувати картографічні уміння навички.

При використанні карт в шкільному курсі географії велика увага приділяється вивченню топографічних карт, загально-географічних і незначне місце займають тематичні карти і тематичне картографування в цілому, попри те, що вони широко представлені у шкільних географічних атласах. На наш погляд, роботу з тематичними картами слід розширювати і закріплювати. Саме аналіз цієї групи карт розширить картографічний досвід учнів. Було б корисно навчити учнів зіставляти, одночасно аналізувати географічні карти різної тематики, визначати кількісні та якісні показники, проводити порівняльний аналіз, розраховувати прості кореляції між явищами. [3]

У шкільному курсі загальної фізичної географії в шостому класі: орієнтуватися на місцевості: по місцевих ознаках, за небесними світилами, за компасом; проводити прості виміри по топографічній карті: визначати відстані по прямій і кривій лінії, вимірювати площі об'єктів; вимірювати по топографічній карті азимути, румби, дирекційні кути тощо; визначати азимут напрямку на місцевості і рухатися по азимуту; вміти читати умовні знаки плану; вміти зіставляти місцевість з планом, орієнтувати план, знаходити на плані видимі предмети місцевості, знаходити шлях на плані; проводити найпростіші вимірювання на місцевості у вигляді окомірної зйомки; вміти вимірювати на місцевості відстані кроками і мірною стрічкою; визначати відносні висоти точки земної поверхні; по топографічній карті визначати географічні та прямокутні координати. Незнання карти перешкоджає, а часто унеможливорює оволодіння систематизованим комплексом знань, і не тільки картографічних. Робота з удосконалення картографічних знань учнів повинна бути самостійним напрямком і носити навіть випереджаючий характер. З огляду на значний обсяг і трудомісткість цієї роботи, пріоритет слід віддати методикам, націленим на раціоналізацію роботи учнів, стимулювання прагнення до самоосвіти. [2]

Отже, при застосуванні карт у шкільному навчанні важливо не тільки виконувати по них якісь розрахунки або вправи, а й наголошувати на методологічному значенні і місці картографії в сучасних науках про Землю і суспільство. Відтак потрібно формувати новий погляд на географічну карту на основі картографічної ерудиції та гасла вчителя: учень без знань географічної карти – це учень без знань дороговказу життя.

Список літератури

1. Іванова В.М. Поняття про міжпредметні зв'язки в шкільному курсі географії / В.М. Іванова, О.В.
2. Непша // Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ої Міжнародної науково-практичної конференції. – Баку – Ужгород – Дрогобич: Пóсвіт, 2017. – С. 212-214
3. Непша О.В. Особливості організації та проведення географічних екскурсій / О.В. Непша, Д.В. Яровой // Актуальные научные исследования в современном мире: XXVII Междунар. научн. конф., 26-27 июля 2017 г., ПереяславХмельницкий. // Сб. научных трудов. – Переяслав-Хмельницкий, 2017. – Вып. 7(27), ч. 1 – С. 6-10.